

 [instagram.com/harmonija_knjige](https://www.instagram.com/harmonija_knjige)
 [facebook.com/harmonija_knjige](https://www.facebook.com/harmonija_knjige)
www.harmonijaknjige.rs

NASLOV ORIGINALA:
Dr. Jordan B. Peterson
We Who Wrestle with God

Copyright © 2024 by Jordan Peterson
Za izdanje na srpskom jeziku © Publik praktikum 2025

ZA IZDAVAČA:
Marko Sabovljević

UREDNIK:
Marina Sabovljević

PREVOD:
Irina Vujičić

LEKTURA I KOREKTURA:
Borka Slepčević

DIZAJNER KORICA:
Siniša Subotić

ŠTAMPA:
Alpha print, Zemun

TIRAŽ:
1.000

IZDAVAČ:
Publik praktikum, imprint Harmonija
Dobrovoljačka 10/I, Zemun
office@publikpraktikum.rs
011/4202 544; 011/4202 545

GODINA IZDANJA:
2025

Sva prava su zadržana. Nijedan deo ove knjige ne sme se kopirati ni prenositi u bilo kom obliku ili bilo kojim sredstvima, elektronskim ili mehaničkim, uključujući foto-kopiranje, snimanje ili bilo koji sistem za skladištenje i pretraživanje informacija, bez pismenog odobrenja izdavača.

**MI KOJI
SE BORIMO
S BOGOM**

DR DŽORDAN
PITERSON

HARMON**IA**

SADRŽAJ

STRVINARSKA UTEHA	7
Naslućivanje: glas tih i tanak	11
1. U početku	29
1.1. Bog kao stvaralački duh	29
1.2. Duh čoveka na najvišem mestu	35
1.3. Stvarno i njegovo predstavljanje.	38
1.4. Eva od Adama	49
1.5. Po Božjem obličju	55
2. Adam, Eva, ponos, samosvest i pad	67
2.1. Obličje Boga u večnom vrtu.	67
2.2. Ponos naspram svetog moralnog poretka.	72
2.3. Adamova nepotpunost i dolazak Eve.	79
2.4. Večni gresi Eve i Adama	82
2.5. Večna zmija	87
2.6. Gola patnja kao plod greha	91
2.7. Gubitak raja i plameni mač	102
3. Kain, Avelj i žrtva	115
3.1. Poistovećivanje žrtvovanja i rada	115
3.2. Sukobljena braća dobra i zla	124
3.3. Sveti uzorak političkog.	130
3.4. Dobri pastir kao arhetipski predvodnik	133
3.5. Bogougodna žrtva.	138
3.6. Kreativno zaposednut duhom ozlojeđenosti	141
3.7. Poniznost i vera protiv ponosa, očajanja i osvetničkog gneva	154
3.8. Bratoubistvo, a onda još gore.	164

4. Noje: Bog kao poziv na pripremu	179
4.1. Divovi na zemlji	179
4.2. Greh i povratak haosa	181
4.3. Spasenje mudrih i ponovno uspostavljanje sveta	188
4.4. Neverni sin osuđen na ropstvo.	204
5. Vavilonska kula: Bog protiv tiranije i ponosa	211
5.1. Lucifer i graditelji	211
5.2. Ponos i pad, repriza: silazak u sam pakao.	229
5.3. Nesposobnost međusobnog razumevanja.	236
5.4. Bog – inače	245
6, Avram: Bog kao nadahnuti zov u avanturu.	257
6.1. Kreni napred	257
6.2. Đavo na raskršću	277
6.3. Život kao žrtveno odvajanje.	281
6.4. Seks i parazitizam.	285
6.5. Žrtva i preobražaj identiteta: Avram, Sara i Jakov	294
6.6. S anđelima u provaliju	305
6.7. Vrhunac žrtve	319
7. Mojsije I: Bog kao zastrašujući duh slobode	329
7.1. Jevreji kao nepoželjni putnici i robovi	329
7.2. Gorući grm kao otkrovenje postojanja i postajanja	333
7.3. Povratak u tiransko carstvo.	347
7.4. Nazad u zemlju udvostručavanja	354
7.5. Neizbežno međuvlašće haosa i duha vodiča	366
7.6. Supsidijarna država kao alternativa tiraniji i ropstvu	382
7.7. Zapovesti kao eksplicitno otkrovenje običaja	391
8. Mojsije II: Hedonizam i infantilno iskušenje	409
8.1. Materijalizam i orgijastično slavlje	409
8.2. Očajničko ponovno uspostavljanje saveza.	414
9. Jona i večni ponor	465
9.1. Jona se kaje zbog svoje vrline	485
Zaključak	491

STRVINARSKA UTEHA

Ne, neću, strvi uteha, Očajanje, neću se gostiti tobom;
Neću razmrsiti – opusteli, možda jesu – ove posljednje niti čoveka
U meni, niti ću, premoren, vikati: ne mogu više. Mogu;
Mogu nešto, nadati se, poželeti da svane dan, ne birati da ne budem.
Ali ah, ali O ti strašni, zašto bi grubo na mene
Svojim svetskidavnim desnim stopalom stao? lavlju šapu na mene položio?
Tamnim proždrljivim očima moje prebijene kosti motrio? I mahao,
O u viorima oluje, meni, tu nabacanom; meni, izbezumljenom da te
izbegnem i pobegnem?

Zašto? Da moja pljeva odleti; moje zrno legne, čisto i jasno.
Ne, u svem tom trudu, toj gužvi, otkako (čini se) poljubih šibu,
Ruku radije, moje srce gle! pokupi snagu, ukrade radost, smejalo bi se,
radovalo.
Radovalo kome ipak? Heroju čija nebeska ruka me baci, stopalom zgazi
Mene? Ili meni koji se s njim borio? O kome? da li svakome? Te noći,
te godine
Mraka sada završenog, ležah, bedan, u borbi sa (mojim Bogom!) mojim
Bogom.

Ranije verzije završnog stiha:

Mraka završenog, gde bedan borbu vođah, borih se s Bogom.
Sada završenog, znam, bedan borbu vođah, borih se s Bogom.
Završeno sada, znam da bedan borbu vođah, borih se s Bogom.
Mraka, sada završenog, bedan u borbi padoh s Bogom.

– Džerard Menli Hopkins (1885)

Istorija vrhovnih Bića nebeske strukture jeste od kapitalne važnosti za onoga koji hoće da religioznu prošlost čovečanstva razume u njenoj celini. Mi ne mislimo da je ovde, na nekoliko strana, možemo izložiti. Valja nam se ipak podsetiti na jednu činjenicu koja izgleda bitnom: vrhovna Bića nebeske strukture teže da iščeznu iz kulta; ona se „udaljavaju” od ljudi, povlače se na Nebo i postaju dei otiosi. Ovi bogovi, nakon što su stvorili Kosmos, život i čoveka, osećaju, reklo bi se, neku vrstu „umora”, kao da je ogromni poduhvat Stvaranja iscrpao sve njihove snage. Oni se povlače na nebo...¹

– *Mirča Elijade (1959), Sveto i profano*

¹ Mirča Elijade, *Sveto i profano*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Novi Sad, 2003, str. 149.

NASLUĆIVANJE: GLAS TIH I TANAK

Počinjemo svoje putovanje, svoju borbu s Bogom, jedinstvenom pričom. Ta priča predstavlja izuzetno bremenitu ideju, u dramskoj formi karakterističnoj za biblijske narative – ideju koja će nam pomoći da shvatimo zašto treba da istražujemo, upoznajemo i naposljetku razumemo ove stare pripovesti koje polako tonu u zaborav. To je priča o proroku Iliji koja nudi jedan od najosnovnijih prikaza ili definicija Boga. Prorok je živio u vreme kralja Ahava i njegove žene Jezavelje, u devetom veku pre nove ere. Iako je Ilijina priča kratka, on se ističe među prorocima iz dva razloga: zbog neobične smrti i zato što se mnogo kasnije pojavio uz Mojsija i Isusa iz Nazareta na vrhu gore Tavor tokom takozvanog preobraženja (Mt. 17:1–9; Mk. 9:2–8 i Lk. 9:28–37). Taj izraz, *preobraženje*, koristili su latinski prevodioci izvornog grčkog teksta označavajući taj događaj rečju *metamorphoō*, s njenom konotacijom kvalitativne transformacije gusenice u leptira. Ljudska bića rastu i razvijaju se dok sazrevaju – pod pretpostavkom da sazrevaju – na gotovo jednako radikalnan način kao i taj krilati insekt. Kako apostol Pavle kaže u Prvoj poslanici Korinćanima 13:11: „Kad ja bejah malo dete, kao dete govorah, kao dete mišljah, kao dete razmišljah; a kad postadoh čovek, odbacih detinjstvo.” Zato uopšte nije nebitno što je grčka reč *psihē* (ψυχή) – koren od kog potiče pojam *psihologija*; označitelj ljudskog duha ili duše – bukvalno značila leptir.

Koliko god bila duboka ta veza između duše i leptira, ona nije jedini razlog ovog poređenja. S obzirom na tananost i hipotetički ograničenu inteligenciju, leptiri su sposobni i za

zadivljujuće podvige navigacije gotovo ravne čudu. Po toj navigacionoj sposobnosti – i možda po kratkoći životnog veka i ograničenjima – slični su ljudskim bićima, koja su se sa svoje afričke izvorne tačke raširila u svaki kutak planete, ma koliko dalek i negostoljubiv. Insekti svilenkastih krila takođe su lepi, izvanredno simetrični, i upečatljivi u svojoj sposobnosti da opažaju istu tu lepotu i simetriju, te da u skladu s tim biraju partnere. Zapanjujuće tačno mogu da otkriju odstupanja od obe karakteristike. To otkriva visoku sposobnost rasuđivanja u odnosu na ideal: što je još jedna odlika koju taj savršeno oblikovan insekt deli s ljudskom dušom. Zašto je sve to relevantno za našu priču o proroku Iliji i razumevanje života? Zato što i njegov način smrti, kao i kasnije pojavljivanje u društvu preobraženog Hrista, predstavljaju, ili simbolišu, sposobnost psihe za kvalitativnu i revolucionarnu transmutaciju.

U Drugoj knjizi o carevima 2:2 obavešteni smo da se Ilija za života telesno uzneo na nebo, što je privilegija koju Stari zavet dodeljuje samo njemu i proroku Enohu (Post. 5:24). Naravno, deo je hrišćanske tradicije da se Isus uznosi na sličan način nakon vaskrsenja (Lk. 24:50–53; Dela 1:9–11). Najveći deo hrišćanstva takođe prihvata doktrinu vaznesenja Bogorodice, uznošenja njenog tela i duše na nebo nakon smrti, ali to je čitav opseg takvih pojava. Vaznesenje u Carstvo Božje označava prisustvo nekoga zaista izuzetnog. U trenutku smrti, Ilija je u društvu svog učenika i naslednika, Jelisija. Putuju iz Gilgala u Vetilj, mesta dubokog biblijskog značaja. Gilgal je, na primer, mesto gde su Izraelci postavili spomenik Bogu da obeleže bezbedan prelazak preko reke Jordan u obećanu zemlju (INa. 4:19–24). Vetilj, s druge strane, znači „kuća Božja”. Prvi put se pominje u Postanju 28:10–22 kao mesto gde Jakov sanja o lestvama koje dosežu do neba, a anđeli – posrednici između Boga i čoveka – silaze i penju se po njima. U tom snu, Bog potvrđuje Jakovu savez koji je sklopio s Avramom i Isakom obećavajući mu brojno potomstvo, zemlju i zaštitu. Svaka priča koja prikazuje svoje junake kako se kreću s mesta na kom se zbio značajan događaj na drugo, jednako važno ili čak važnije mesto, jeste priča o ideji „značajnog putovanja” – opis životnog puta koji se ostvaruje na najuzbudljiviji i najsmisleniji način.

U skladu s tim, Ilijina poslednja i najveća dogodovština odvija se u Vetilju, ili blizu njega, na mestu Jakovljeve vizije lestvi ka nebu. Jelisije je s njim:

A kad predoše, reče Ilija Jelisiju: Išti šta hoćeš da ti učinim, dokle se nisam uzeo od tebe. A Jelisije reče: Da budu dva dela duha tvog u mene.

A on mu reče: Zaiskao si tešku stvar; ali ako me vidiš kad se uzmem od tebe, biće ti tako; ako li ne vidiš, neće biti.

I kad idahu dalje razgovarajući se, gle, ognjena kola i ognjeni konji rastaviše ih, i Ilija otide u vihoru na nebo.

A Jelisije videći to vikaše: „Oče moj, oče moj! Kola Izrailjeva i konjici njegovi! I ne vide ga više; potom uze haljine svoje i razdre ih na dva komada.

(2. Car. 2:9–12)

Na ovaj način Ilija se uznosi u Carstvo Božje, isto kao što se veliki tragač za lepotom i navigator svetom insekata uzdiže u nebo nakon svog preobražaja. Prorokovo uzdizanje u sferu božanskog priprema teren za njegovo kasnije pojavljivanje sa Isusom na vrhu gore Tavor:

I posle šest dana uze Isus Petra i Jakova i Jovana, brata njegovog, i izvede ih na goru visoku same.

I preobrazi se pred njima, i zasja se lice Njegovo kao sunce a haljine Njegove postadoše bele kao svetlost.

I gle, ukazaše im se Mojsije i Ilija, koji s Njim govoraahu.

A Petar odgovarajući reče Isusu: Gospode! Dobro nam je ovde biti; ako hoćeš da načinimo ovde tri senice: Tebi jednu, a Mojsiju jednu, a jednu Iliji.

Dok on još govoraše, gle, oblak sjajan zakloni ih; i gle, glas iz oblaka govoreći: Ovo je Sin moj ljubazni, koji je po mojoj volji; Njega poslušajte.

I čuvši, učenici padoše ničice, i uplašiše se vrlo.

(Mt. 17:1–6)

Slično zadivljujući preobražaj dešava se u pričama o Mojsiju: „I kad Mojsije silažaše s gore sinajske, i držaše u ruci dve ploče

svedočanstva silazeći s gore, ne znaše da mu koža na licu posta svetla dokle govoraše s njim. I vide Aron i svi sinovi Izrailjevi Mojsija, a to mu se svetli koža na licu, i ne smeše pristupiti k njemu.” (Izl. 34:29–31) Ovo isijavanje je zajedničko pojavljivanje onoga što je najviše, takoreći, s onim što je obično samo ljudsko – pokazatelj silaska božanskog u profano, ili uzdizanja profanog.

Prema tome, potpuno je logično, simbolički govoreći, što se takve revolucije karaktera ili transmutacije psihe događaju na vrhovima planina. Vrh svete planine mitsko je mesto gde se dodiruju zemlja i nebo, gde se materijalno susreće s transcendentnim i božanskim. Osim toga, život se često prikazuje kao niz putovanja uzbrdo. Za pesimiste, to je surova sudbina Sizifa, osuđenog da gura stenu uz planinu do vrha, samo da bi mu se ona otkotrljala nazad na dno, tako da proces mora da se ponavlja unedogled. Optimističniji tumač života možda će, umesto toga, videti prilike za lični preobražaj. Kada se popnemo na novu planinu i dospemo do vrha – to jest, ostvarimo cilj – nešto smo uspešno privedi kraju, ispunili neku proksimalnu viziju i postali nešto više nego što smo ranije bili. Kada stignemo na vrh, barem svog trenutnog uspona, možemo i da vidimo sve prostrto pred sobom, uključujući i sledeći izazov – sledeću mogućnost za igru, sazrevanje i rast, sledeći poziv za preobražajno žrtvovanje. Neprestano rastući napredak predstavljen nizom penjanja uzbrdo, od kojih svako ima svoje iskustvo vrhunca, varijanta je penjanja predstavljenog Jakovljevim lestvama, spiralnim usponom u nebo ka Carstvu Božjem, dok sam Bog doziva na najvišoj tački – na vrhu najviše zamislive planine.

Priča o Iliji mnogo je dublja od njegove izuzetne smrti i konačnog preobraženja. Veliki prorok živeo je u vreme podeljenog kraljevstva Izraela i Judeje. Tada je narod Izraela bio pod vlašću kralja Ahava, koji ih je okrenuo ka poštovanju drugih bogova umesto Jahvea, tradicionalnog božanstva Avrama, Isaka i izabranog naroda. Do takvog izopačenja cilja došlo je usled Ahavljevog braka s Jezaveljom, bogatom i privilegovanom feničkom princezom, koja je sa sobom donela i svoje lažne bogove. Baal, njen omiljeni bog, bio je feničko/hanansko božanstvo prirode, odgovoran za plodnost, kišu, gromove, munje i rosu. Ahavljeva

nevesta ubila je većinu Jahveovih proroka u svojim pokušajima da uspostavi Baalov primat. Kaže se da Jezaveljin muž, potpuno pod njenim uticajem, „učini više od svih careva Izrailjevih koji behu pre njega, da bi razgnevio Gospoda Boga Izrailjevog” (1. Car. 16:33). Ilija upozorava kralja na njegovu slabost i idolopoklonstvo govoreći mu da će posledice njegove loše vladavine biti godine suše toliko teške da čak ni rosa neće padati.

Budući da se Baal smatrao božanstvom direktno zaduženim za životvornu kišu, suša koju je Ilija predviđao jasno je podrivala autoritet tog boga i njegovih sveštenika, kao i poverenje naroda u kralja Ahava i Jezavelju. Književni motiv „sušom pogođenog kraljevstva” upotrebljen u ovom narativnom fragmentu veoma je bitan simbolički trop. To se vidi, na primer, u Diznijevom animiranom remek-delu *Kralj lavova*. Nakon što Skar, kraljev zli brat, zbací Mufasu, pravog kralja Stene ponosa, on protera njegovog sina Simbu na obode kraljevstva. Kao posledica toga, kiša prestaje da pada i nestaju životinje koje lavovi love i kojima se hrane. Kada Simba ponovo preuzme presto, kiša se vraća. Bajka braće Grim *Voda života* razrađuje tu temu prikazujući je kao pustolovinu mlađeg brata zaduženog da umirućem ocu donese vodu koja vraća u život. Nešto slično naznačeno je u Knjizi izlaska, s njenim kontrastom između kamene krutosti nepopustljivog faraona i Mojsijeve karakteristike dinamičnog gospodarenja vodom. Kada se pogrešan princip uspostavi kao vrhovni – kada lažni kralj zauzme presto ili prevlada bezbožni etos – narod ubrzo postaje lišen same vode života. Međutim, dublje posmatrano, kraljevstvo orijentisano oko pogrešnog pola – koje se klanja pogrešnim bogovima, takoreći – ispašta psihički ili duhovno.

Nakon što je najavio sušu i povukao se u pustinju, gde su ga u početku hranili gavrani i gde je pio vodu iz potoka, proroku su zalihe presušile. Potom Bog upućuje Iliju na udovicu u gradu Sarepti. Nalazi je pokraj bunara i traži od nje vode i hleba. Ona odgovara: „Tako da je živ Gospod Bog tvoj, nemam pečenog hleba do grst brašna u zdeli i malo ulja u krčagu; i eto kupim drvaca da otidem i zgotovim sebi i sinu svom, da pojedemo, pa onda da umremo.” (1. Car. 17:12) Ilija je umiruje

govoreći da Bog neće dozvoliti oskudicu u njenoj kući: „Jer ova-ko veli Gospod Bog Izrailjev: Brašno se iz zdele neće potrošiti niti će ulja u krčagu nestati dokle ne pusti Gospod dažda na zemlju.” (1. Car. 17:14) Možda je čudno što Božji izaslanik mora da se obrati siromašnoj udovici za hranu, ali biblijski tekstovi su suptilni i sofisticirani. Ovde, priča o Iliji naglašava, prvo, važnost čak i onih najnižih (u ovom slučaju, udovice), drugo, potrebu za moralnom orijentacijom čak i u uslovima oskudice (udovičina spremnost da pruži gostoprimstvo, što je obaveza koja će se ponovo pojaviti u našim razmatranjima), i treće, apsolutnu zavisnost obilja od ispravne moralne orijentacije svih ljudi, bez obzira na njihov status.

Prevelik i manipulativan uticaj koji žena slabog kralja ima na svog malodušnog i bezbožnog muža ugrožava integritet same države. Delimično, ona predstavlja često opasnu privlačnost čudnih ideja i običaja koji mogu da prodru i prožmu društvo pod maskom nečeg kreativnog, suptilnog i novog. Pre nego što se iznese prigovor – „Autori biblijskih priča bili su neoprostivo pristrasni, čak ksenofobični” – treba uzeti u obzir starozavetne ličnosti kao što su Mojsijev tast Jotor, koji igra važnu ulogu u Knjizi izlaska (vidi posebno 18:17–23), Rahav, hrabra i pobožna prostitutka iz Jerihona (INa. 2), i Neman (2. Car. 5), kojeg je, zbog njegove poniznosti i vere, izlečio Jelisije. To su sve pojedinci koji, uprkos svojoj tuđinskoj prirodi ili čak upravo zbog nje, jasnije vide i ponašaju se moralno, te zbog toga igraju korektivnu ulogu kada se narod Izrailja iskvari. Ponekad novo parazitira i truje, a ponekad obnavlja i osvežava. Mudrost je, između ostalog, sposobnost da se razlikuje pomoć od prepreke u takvim slučajevima.

Siromašna, ali dobra žena koja je izgubila muža suptilno je predstavljena kao poželjna suprotnost arogantnoj i opasnoj kraljici Jezavelji. Zašto? Tokom većeg dela ljudske istorije, udovištvo je bilo težak položaj, naročito kada žene u takvom stanju imaju nejaku decu. Stoga se u biblijskom korpusu figura udovice često koristi da predstavi ranjivost, nemoć i život na društvenoj i ekonomskoj margini. Njen bedni položaj mogao bi se smatrati sveprisutnim oblikom kosmičke nepravde.

Iz tog razloga, kao i radi moralnog obrazovanja svog naroda, Duh Božji poziva sinove Izrailja da isprave tu nepravdu – da se odreknu iskušenja uskog sebičluka i pohlepe i ostave nešto za obespravljene:

A kad žanjete rod zemlje svoje, nemoj požeti sasvim nji-
vu svoju, niti pabirči po žetvi.

Ni vinograd svoj nemoj pabirčiti, i nemoj kupiti zrna
koja padnu po vinogradu tvom; nego ostavi siromahu i
došljaku. Ja sam Gospod Bog vaš.

(Lev. 19:9–10)

Ovaj princip dalje je razrađen u Knjizi ponovljenih zakona, uz dodatnu poentu: u nekoj fazi života svako će zavisiti od drugih; stoga su pravilno sazdana psiha i društvo uređeni tako da je ta neizbežna zavisnost skopčana s neophodnom pažnjom i brigom. Nema svrhe da se uspostavlja društvo nemarno prema ljudima koji ga sačinjavaju u svakoj fazi svog razvoja, od ranjivih do sposobnih, produktivnih i velikodušnih.

Kad bereš vinograd svoj, ne pabirči šta obereš; neka do-
šljaku sirotom i udovici.

I opominji se da si bio rob u zemlji misirskoj; zato ti
ja zapovedam da ovo činiš.

(Ponz. 24:21–22)

Udovica koja je velikodušna uprkos svom siromaštvu oličava obrazac recipročnog žrtvovanja i uzajamne pomoći koji karakteriše zrelu, pouzdanu osobu, kao i mirnu i produktivnu državu. Ona čini najoštrij mogući kontrast s privilegovanom kraljicom čija samoživost ugrožava psihi i zajednicu.

Dok se priča o Iliji nastavlja, ideja da psihička i društvena hijerarhija vrednosti mora da bude organizovana pod ispravnim vladarom – ili, apstraktnije, pod ispravnim načelom – postaje još jasnija. Prorok napušta Sareptu i priprema ono što bi se u svakodnevnom govoru moglo nazvati okršajem na planini Karmil. Ubeđuje upravnika Ahavljevog dvora, Avdiju, da okupi sve Baalove proroke, kao i narod Izrailja, podno planine. Pripremljena su dva žrtvena oltara: jedan za Baala, pod kontrolom

njegovih proroka, i drugi za Jahvea, pod Ilijinim staranjem. Pozivaju se oba boga da zapale vatru na oltaru i tako spale žrtvu. Baalovi proroci mole se satima bez uspeha. Ilija triput poliva svoj oltar vodom (samo da bi dodatno istakao svoju poentu), i potom traži od Jahvea da interveniše. Odmah se s neba spušta vatra i spaljuje ne samo žrtvu već i sam oltar. Time je potvrđena nadmoć Jahvea. Baalovi proroci su pogubljeni i odmah se vraća „veliki dažd” (1. Car. 18:41). Bez istinskog moralnog porotka nema bogatstva. Pod vođstvom ispravnog pokretačkog duha, oskudica može da postane daleka prošlost.

Vrlo nezadovoljna, Jezavelja usmerava svoj gnev ka Iliji. Nesrećni prorok stoga beži duboko u jalovu divljinu. Sklanja se u pećinu, gde mu se Bog obrati (1. Car. 19). Primanje otkrovenja na samotnom mestu čest je pripovedački motiv. Unutrašnji glasovi i maštovita iskustva verovatnije će se desiti u uslovima izolacije, kada je spoljašnja verbalna komunikacija svedena na najmanju moguću meru, u mraku i tišini, gde su spoljašnji čulni nadražaji drastično smanjeni. Zbog toga je veća verovatnoća da se doživi otkrovenje – pa bilo ono dobro ili loše. Na dubljem nivou, možda je to zato što neuronski sistemi desne moždane hemisfere, koji (barem kod dešnjaka) imaju više veze s nesvesnim i implicitnim mislima i postupcima, preuzimaju kontrolu nad verbalnim i slikovnim iskustvom kada nisu preplavljeni, ili na neki drugi način suzbijeni, uobičajenim uslovima društvene interakcije i čulne stimulacije.

Ilija izražava veliku frustraciju i beznade verujući da su njegovi pokušaji da sačuva veru za ishod imali samo katastrofu: „A on reče: Revnovah veoma za Gospoda Boga nad vojskama; jer sinovi Izrailjevi ostaviše zavet Tvoj, Tvoje oltare razvališe, i proroke Tvoje pobiše mačem; a ja ostah sam, pa traže dušu moju da mi je uzmu.” (1. Car. 19:10) Bog mu kaže: „Iziđi i stani na gori pred Gospodom. I gle, Gospod prolažaše, a pred Gospodom velik i jak vetar, koji brda razvaljivaše i stene razlamaše; ali Gospod ne beše u vetru; a iza vetra dođe trus; ali Gospod ne beše u trusu; a iza trusa dođe oganj; ali Gospod ne beše u ognju. A iza ognja dođe glas tih i tanak.” (1. Car. 19:11–12) U Bibliji ima mnogo čuvenih izraza, a „glas tih i tanak” svakako je

jedan od njih. U tom trenutku Ilija – a kroz njega i ceo ljudski rod – uviđa da Bog nije u vetru, bez obzira na njegovu žestinu, niti u zemljotresu, bez obzira na njegovu jačinu, već je nešto iznutra, glas same savesti, unutrašnji pokazatelj šta je ispravno a šta je pogrešno, onaj autonomni duh koji obitava u svakoj duši i sramoti nas pred nama samima, ukazuje na naše nedostatke i grehe, i rađa poriv da se pokajemo, izvinimo i iskupimo.

Ovo je otkriće kojem nema ravnog: mogućnost da se uspostavi odnos s Bogom osluškivanjem savesti. Bog čoveku i ženi daje slobodnu volju, iako želi da mu njegova stvorenja budu poslušna i da ih usmerava. Kako najbolje može da pomiri te suprotstavljene želje? Ne zapovestima, silom niti strahom, već pružajući glas, sliku ili čak osećaj koji može blago da usmerava i savetuje, ili da tiho posrami i ponizi (iako je sposoban da pojača intenzitet po potrebi). Ovo poistovećivanje savesti s Bogom postaje sve eksplicitnije u barem izvesnim tokovima hrišćanske misli. Na primer, britanski teolog iz devetnaestog veka, kardinal Njuman, insistirao je upravo na tome u mnogim svojim spisima:

Božanski zakon je, dakle, pravilo etičke istine, merilo dobrog i lošeg, suverena, nepovratna, apsolutna vlast u prisustvu ljudi i anđela. 'Večni zakon', kaže sveti Avgustin, 'jeste božanski razum ili Božja volja, koja iziskuje poštovanje i zabranjuje narušavanje prirodnog poretka stvari.' 'Prirodni zakon', kaže sveti Toma, 'jeste otisak božanske svetlosti u nama, učešće večnog zakona u racionalnom biću.' Taj zakon, kako ga pojedinci shvataju u svojim umovima, zove se 'savest'; i premda može da se prelomi dok prolazi kroz intelektualni medij svakog pojedinca, to ga ne menja do te mere da izgubi karakter Božanskog zakona, već i dalje, sam po sebi, ima isključivo pravo da traži poslušnost."²

Ovo se s pravom može smatrati jačim i opravdanijim argumentom od danas mnogo češće korišćenog *teleološkog*

² Dž. H. Njuman (1875), *Pismo poslato vojvodi od Norfoka povodom nedavnog pravdanja gospodina Gledstona: određene poteškoće koje anglikanci imaju u vezi s katoličkim učenjem* (tom drugi).

argumenta – insistiranja na tome da složenost prirode nužno ukazuje na aktivnog tvorca. U Prvoj i Drugoj knjizi o carevima postavljeni su temelji za mnogo psihološkiju i relacionalniju definiciju vrhovnog božanstva, koja odvaja Boga od paganskog pozorišta prirodnog sveta (koliko god da je priroda zadivljujuća) i postavlja ga, veličanstveno i užasno, unutar svih nas. Ilijin uvid priprema teren i za pripovest o Joni – misterioznu priču o proroku koji prvo odbacuje, a zatim prihvata poziv tog glasa tihog i tankog, i čijim se podvizima završava ova knjiga. Fundamentalni i revolucionarni značaj Ilijine uloge označen je čuđom njegovog živog vaznesenja u nebo. Taj događaj, koji predočava Hristovo vaskrsenje (i Jonino, na svoj način), ukazuje na Ilijin neuporediv proročki uspeh. Biblijski tekstovi i njihova karakterizacija Boga prosto se ne mogu razumeti bez uvažavanja Ilijinog jedinstvenog značaja kao proroka i ključne uloge njegovog preobražajnog i revolucionarnog spoznanja. Nakon susreta s pričom o Iliji, drugačije, jasnije i direktnije doživljavamo prirodu postojanja – kako svog tako i Božjeg. Oči su nam otvorene i možemo da čujemo na nov način.

Zašto priča kao temelj čak i za sam čin percepcije? Ili, alternativno, za preobražaj samog čina percepcije? Zato što svet mora da se filtrira kroz mehanizam priče kako bi postao shvatljiv ili čak razumljiv; zato što je svet prosto isuviše komplikovan da bismo bili prisutni u njemu i kretali se u njemu bez cilja i bez glavnog lika (što su osnovni elementi priče). Beskonačno mnoštvo činjenica stalno se javlja da ga razmatramo: jedna činjenica po pojavi, možda i više – čak ne samo za svaku pojavu već i za sve njihove moguće kombinacije. To je jednostavno previše činjenica. Isti problem važi i za ishode: svaki postupak, svaki mogući uzrok, dovodi do eksponencijalnog grananja efekata – što je previše da bismo sve mogli da ih uzmemo u obzir. Ovo je nerešiv problem; nešto što je filozof Danijel Denet čuveno opisao kao „nov, dubok epistemološki problem”.³ Postoji gotovo

³ Dennett, D. C. (1984). *Cognitive Wheels: The Frame Problem of AI*. U C. Hookway (ur.), *Minds, Machines and Evolution: Philosophical Studies* (129–50). Cambridge University Press, 130.

beskonačan broj načina da se kategorizuje – pa samim tim i da se percipira – konačan broj predmeta. Ne obraćamo i ne možemo da obratimo jednaku pažnju na sve što se dešava uvek i svuda oko nas. Umesto toga, svakim letimičnim pogledom dajemo prioritet određenim činjenicama. Pri tome, obraćamo pažnju na vrlo malo i ignorišemo mnogo čega. Tako postupamo u skladu sa svojim ciljem. Tako postupamo da bismo dobili ono što nam treba i ono što želimo – ali šta je to? Možda je to nepromišljenost naših prolaznih hirova, kada smo nezreli ili detinjasti, usmereni na neposredno zadovoljenje svojih želja. Možda naša želja da steknemo moć omogućava takvo zadovoljstvo, uprkos postojanju ili čak prigovorima drugih s kojima smo prinuđeni da se suočavamo dok idemo napred. A možda je to zrelo uspostavljanje veza koje daju pravi smisao našim životima – veza braka, porodice, prijateljstva, trgovine i države. Možda je to i skladna i produktivna integracija sadašnjosti i budućnosti u autonomnom pojedincu koja predstavlja pravu zrelost i odgovorno ponašanje, kako u saradnji tako i u nadmetanju.

Odmeravamo činjenice s kojima se susrećemo u skladu sa svojim vrednostima. Neke puteve napred, stvari u svetu i ljude uzdižemo na viši nivo nego druge, prepuštajući sve ono što smatramo manje vrednim podzemlju prepreka, smetnji, neprijatelja ili protivnika, ili nevidljivom domenu nebitnosti. Tako uređujemo, pojednostavljujemo i smanjujemo svet pre nego što ga i susretnemo. Ovo određivanje prioriteta nije samo pasivan proces. Štaviše, to je aktivno odustajanje, prinos ili žrtvovanje. Nismo pokorni primaoci jednostavno očiglednih istina. Svaka percepcija je koliko trud toliko i senzacija. Svaka percepcija zahteva pokret očiju, istraživanje prstima ili usmeravanje sluha. Sve što doživljavamo neodvojivo zavisi od motivacije i akcije, umesto da je samo refleksivno čulno – tako da se senzacija nikada ne dešava pre akcije. Sve što zaokuplja našu pažnju – na šta smo svesno usredsređeni, makar i nakratko – tako postaje nešto za trenutak uzdignuto na najviše mesto, slavljeno i obožavano, bili mi toga svesni ili ne. Moramo da odredimo šta je trenutno najvrednije, a ne bilo šta drugo, čak i da se vidi. Ti elementi trenutne, pa čak i precizne pažnje dalje se sami po sebi

organizuju, manje ili više koherentno (u zavisnosti od stepena našeg integriteta), u piramidalnu strukturu vrednosti. Ta struktura, štaviše, ili ima nešto na vrhu – naš krajnji cilj – ili „ako se dom sam po sebi razdeli, ne može ostati dom onaj”. (Mk. 3:25) Svet vidimo kroz hijerarhiju vrednosti. To je mapa kojom se vodimo kroz nepoznatu teritoriju gde bismo inače bili izgubljeni. *Percipiramo, dakle, u skladu sa svojim ciljem.* To je izvanredno i nedovoljno isticano otkriće, koje implicira ništa manje od toga da i naša patnja i naša radost zavise od naših vrednosti.

Ono što najviše cenimo uzdižemo na mesto vrhovne važnosti ili suvereniteta. Ciljamo ka uzvišenoj meti koju smatramo suštinskom, makar i samo trenutno. Usmeravamo svoju svest ka onome što određujemo kao vredno, da na to trošimo pažnju i trud. Počinjemo svoje stalno putovanje napred postavljajući nešto dobro – dobro koje je barem bolje od naše polazne tačke. To je čin vere, kao i čin žrtve: *vere* jer je dobro možda negde drugde; *žrtve* jer u potrazi za bilo kojim određenim dobrom odlučujemo da se odrekemo svih ostalih. Sve naše percepcije su saveznici, „duhovni partneri” – naše prve i odlučujuće odluke. Naš cilj iscrtava moralni pejzaž oko nas, pri čemu odredište kome težimo služi kao najviše zamislivo dobro, bar za vreme i mesto kojima naš cilj daje značaj. Na taj način, cilj daje svetu smisao postavljajući prioritete i organizujući čak i našu percepciju sveta. U skladu s tim, pred nama se pojavljuje put napred, putanja za koju smatramo da ima najviše šanse da nas odvede tamo kuda smo odlučili da idemo; vidimo šta i ko ometa naše kretanje napred, i očajavamo; vidimo šta i ko nam pomaže, i nadamo se.

Veliki deo naše komunikacije jeste opisivanje ciljeva. Govorimo drugima šta planiramo, i očekujemo i želimo da i oni nama kažu isto. Razgovaramo među sobom, često površno, o tome šta ljudi koje poznajemo nameravaju da postignu. Šta žele? Šta čime se bore? Kako sve to utiče na njihovo ponašanje? Počinjemo da govorimo o karakteru, a ne o trenutnim ciljevima, kada dublje razgovaramo o takvim temama jer je karakter zapravo habitualno oličenje cilja. Poznavati sebe ili druge – to znači razumeti karakter. Kako stičemo i predstavljamo takvo znanje?

Odigravamo, podražavamo, izvodimo – dramtizujemo – kako bismo mogli da predstavimo i internalizujemo obrasce pažnje i delovanja koji karakterišu nas same i druge ljude. Apstraktnije govoreći: pričamo priču. Kada opisujemo ciljeve neke osobe ili ljudi, njihov put napred, prepreke i prilike koje se javljaju na tom putovanju, prijatelje i neprijatelje koji ih usput prate – moralni pejzaž koji se pojavljuje – mi pričamo priču. Na taj način postavljamo prioritete, organizujemo i percipiramo svet. Na taj način opisujemo cilj. Svet posmatramo u odnosu na cilj. Šta je priča koja detaljno opisuje cilj i sve njegove posledice? *Opis strukture kroz koju vidimo svet*. Priče nam, svojim različitim karakterizacijama, otkrivaju strukture vrednosti u kojima se svet manifestuje našoj percepciji. Zašto je to bitno? Šta to znači? Zašto je to važno – čak i presudno? Ogroman je izazov posmatrati i delovati u svetu, sa svom njegovom nepojmljivom složenošću. Zbog toga cenimo opise kako treba da percipiramo i da se ponašamo – možda čak i više nego što cenimo bilo šta drugo.

Obuzimaju nas priče koje odigravamo kao deca – priče koje posmatramo na pozornici ili ekranu, ili čitamo u delima fikcije, čak i kao odrasli – jer najvažnije od svega što treba da znamo jeste kako da izgradimo, prilagodimo i unapredimo hijerarhiju vrednosti unutar koje se relevantne činjenice sveta ostvaruju. Tako gradimo svet u kojem egzistencijalno živimo. Tako stvaramo realnost koju naseljavamo. Tako se krećemo napred – i odlučujemo gde je to napred. Posmatramo junaka koji cilja ka visinama, živi u istini, žrtvuje se za ono što je bolje, hrabro se bori protiv udaraca i strela nemilosrdne sudbine, a ipak zadržava svoj integritet. Gledamo kako mu se objekti sveta otkrivaju kao alati i prepreke relevantni za njegovo putovanje. Gledamo kako se prijatelji koje usput sreće žrtvuju da bi mu pomogli, i raduje nas to. Gledamo kako njegovi neprijatelji varaju, krađu, izdaju, lažu i propadaju, i osećamo da je pravda zadovoljena – ili ih gledamo kako uspevaju, i osećamo moralni gnev prevarenih. Ukratko: opčinjeni smo onima koji imaju uzvišene ciljeve, i želimo, ukoliko smo hrabri, da nas zaposedne njihov duh.

Nišanimo njihove ciljeve – ili se bar tako nadamo – vidimo šta oni vide, osećamo emocije koje oni osećaju i učimo lekcije

koje oni uče, sve vreme bezbedno smešteni u svet mašte. To je vrednost fikcije: tu eksperimentišemo s vrednostima, na bezbednom. Tu igra koja oblikuje naše percepcije može najbezbednije i najefikasnije da se odvija.

Ono što najviše cenimo – dobro čije je otkrivanje naša svrha, odredište koje je trenutna meta – postavljamo na vrh, na mesto najveće važnosti ili suverenosti. Ciljamo ka meti koju smatramo ključnom, makar i samo trenutno. Koncentrišemo se na ono što smatramo vrednim da na to trošimo pažnju i trud. Postavljamo neko dobro – barem ono dobro koje je bolje od naše polazne tačke. To je čin vere, kao i čin žrtve: vere jer je to dobro možda negde drugde, i žrtve jer u potrazi za tim dobrom odlučujemo da ne tražimo sva ostala. Svaka percepcija usklađena je s tom početnom i određujućom verom, dok je odluka koja uspostavlja okvir tumačenja sama po sebi delimično putovanje ka obećanoj zemlji našeg cilja budući da je takva percepcija zavisna od akcije, što je sastavni element putovanja. Naš cilj iscrta oko nas moralni pejzaž, pri čemu taj cilj služi kao najviše zamislivo dobro, barem za vreme i mesto koji su zbog tog cilja postali relevantni. Ponavljam, cilj daje svetu smisao postavljajući prioritete i organizujući čak i njegovu percepciju. Taj cilj otkriva put napred, putanju za koju smatramo da će nas najverovatnije odvesti onuda kuda smo odlučili da idemo. Osim toga, vidimo i karakter kao cilj. Karakter je otelotvoreni cilj, habitualna potraga za ciljem. To je smisao nečijeg delovanja.

Iz svega ovoga proizilazi nekoliko veoma važnih pitanja: ako posmatramo i moramo da posmatramo svet kroz priču, ako nam se svet otkriva u vidu priče – šta je ta priča? Kako ispravno da odredimo svoje ciljeve, svoja najdublja iskušenja, svoje najuzvišenije težnje? Šta je bitno, a šta može i treba da se zanemari? Čemu treba da posvetimo dragocenu pažnju? Ka kojim ciljevima treba da usmerimo postupke? Koju neprijatnu istinu savest večno pokušava da nam otkrije? Koja je odgovarajuća hijerarhija vrednosti kroz koju se svet najproduktivnije, najvelikodušnije i najodrživije otkriva? Drugim rečima, šta je ta priča, prava priča naših života – šta jeste, i šta bi trebalo da bude? Ona je prikaz naših najviših težnji, naše najosnovnije

veze i, istovremeno, pravog tla pod našim nogama. Stoga ona jeste i mora da bude karakterizacija samog božanstva, Boga, baš kao što biblijski tekstovi insistiraju. A šta je to?

Koliko god bila važna, savest – savest koja se javlja Iliji – nije jedina manifestacija Boga, nije njegova jedina dramatična pojava. On se pojavljuje, kao što ćemo videti, i kao poziv – nadahnuće, pustolovina, entuzijazam, radoznalost, čak i iskušenje – u jednoj od svojih glavnih uloga, i kao još mnogo toga. Najdublje želimo da sretnemo junaka, i ako je moguće da postanemo junak, na primer (što je još jedno obličje) – i ne samo junak, već junak nad junacima. Želimo da preuzmemo lik ne samo kralja, gospodara svoje oblasti, već kralja svih kraljeva. Sazdani smo tako da se divimo božanskom principu suverenosti. To želimo kako bismo preuzeli perspektivu duha s pravom postavljenog na najviše mesto i kako bismo svet iskusili njegovim očima. To želimo kako bismo sami usvojili taj stav herojstva i odgovorne vladavine prema problemima koji nas snalaze i pružaju priliku u našim životima. Želimo da razumemo, što dublje možemo, prirodu dobra koje stoji iza svih neposrednih dobara – dobra koje donosi ispunjen život što je pravi vrt večne želje. Želimo i da identifikujemo zlikovca koji se krije iza svih zločina – prirodu duha koji želi da stvori svu patnju sveta same patnje radi. Želimo da razumemo dobro kako bismo mogli da budemo dobri, i da razumemo zlo kako bismo izbegli da budemo zli. Tako možemo da doprinesemo spasenju i iskupljenju sveta, i na male i velike načine. Tako možemo da obuzdamo pakao koji zlo stvara, i to ne samo za sebe same, već za sve do kojih nam je stalo i koje volimo, za stabilnost i kontinuitet društava u kojima živimo, i za ljubav prema samom svetlu.

Bilo kako bilo, priča je ono što je ključno – a priča na kojoj su naši zapadnjački umovi i kulture, sada donekle nestabilno, utemeljeni, u suštini je priča ispričana u biblioteci biblijskog korpusa, zbirka drama koja leži u osnovi naše kulture i kroz koju posmatramo svet. To je priča na kojoj se zasniva zapadna civilizacija. To je zbirka karakterizacija ne samo Boga, čije je oponašanje, obožavanje ili, štaviše, otelovljenje, smatrano najvišim od svih mogućih ciljeva, već i muškarca i žene, čiji karakteri

postoje u odnosu prema tom bogu, kao i društva u odnosu na pojedinca i božanstvo. Osim toga, to je otkrovenje žrtve koja omogućava takav cilj i dramatično ispitivanje transcendentnog cilja za koji se veruje da ujedinjuje sve stvari na najbolji mogući način. Biblijska priča, u svojoj celosti, predstavlja okvir kroz koji se otkriva svet činjenica, barem što se tiče Zapada: ona je opis hijerarhije vrednosti u okviru koje čak i sama nauka (nauka koja u krajnjoj liniji teži dobru) postaje moguća. Biblija je biblioteka priča na kojoj su zasnovana najproduktivnija, naj-slobodnija, najstabilnija i najmirnija društva koja je svet ikada poznavao – temelj Zapada, prosto i jednostavno.

Pejzaž fikcije je svet dobra i zla – svet vrednosti, čiji se vrhunac neprestano povlači ka obećanoj zemlji, dok večna jama beskrajne patnje zauzima najniže moguće mesto. Biblijske priče osvetljaju večni put napred uz svetu planinu ka rajskom gradu, dok istovremeno upozoravaju na apokaliptične opasnosti koje vrebaju u izopačenom, marginalnom, čudovišnom, grešnom, nečistom, zmijskom i potpuno demonskom. U ovoj formulaciji, Bog jeste duh koji vodi uvis. Čovek je biće koje se bori s tim duhom pri svakoj odluci jer je odluka stvar postavljanja prioriteta; pri svakom pogledu jer je svaki pogled žrtvovanje mogućnosti ka nekom željenom cilju, i pri svakom postupku dok ide ka nekom odredištu i udaljava od svih ostalih. U svakom trenutku svesti, osuđeni smo da se borimo s Bogom.